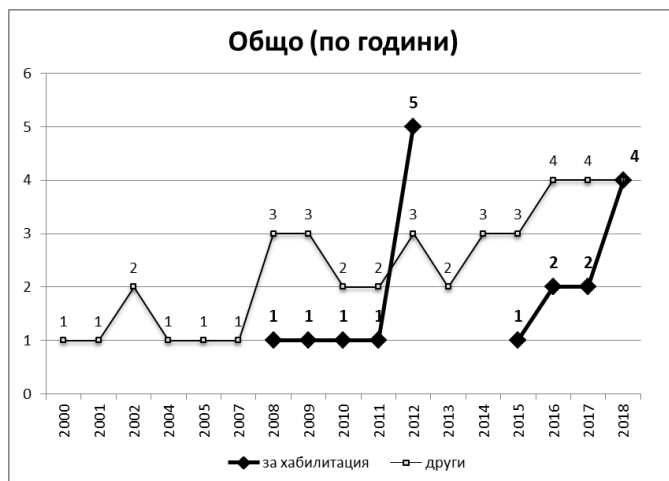

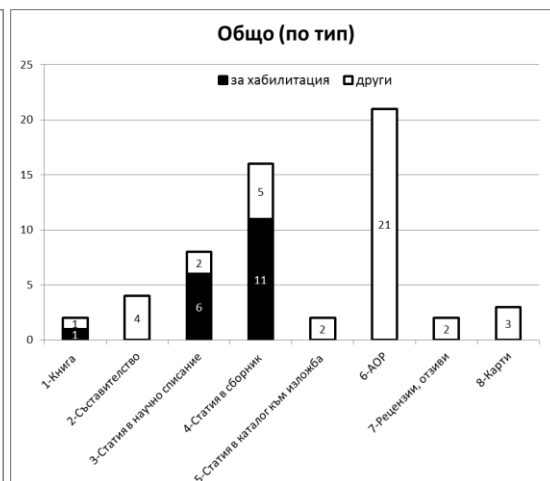
Авторска справка за приносния характер на трудовете на гл. ас. д-р Юлия Цветкова,

представени за участие в **конкурса за доцент** по 2.2. История и археология (Стара история и тракология - Географски информационни системи (ГИС) в помощ на античната история), обявен в ДВ, бр. 50/15.06.2018 г.

Справката обхваща 18-те публикации след 2008 г. на кандидата, представени за участие в конкурса (вж. **Фиг. 1**). При подредбата им в списъка по-долу вторият номер (в скоби, в курсив) отговаря на номерацията от общия списък на всички публикации на автора. Общо се разпределят по следния начин: 1 монография, 6 статии в научно списание, 11 статии в сборници (вж. **Фиг. 2**)

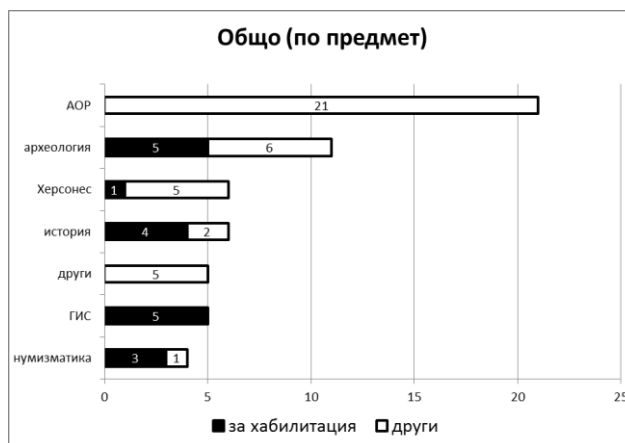
Фиг. 1. Разпределение на представените за конкурса трудове по години

Фиг. 2. Разпределение на научните трудове на кандидата по тип

Десет от тях са самостоятелни разработки на кандидата, а останалите осем са в съавторство (като първи, втори или четвърти автор), в резултат на участието в съвместни научни проекти и теренни археологически проучвания. Публикуваните статии са на български (9 бр.), английски (8 бр.) и немски език (1 бр.).

Разглежданата в тях проблематика попада в хронологическия период от края на Бронзовата и началото на Ранната желязна епоха до времето на I в. пр. Хр. Според основните привлечени типове извори и методи на анализ, те се вписват в четири научни области: история (3, 8, 9, 12, 17), археология (2, 5, 11, 16, 18), нумизматика (7, 10, 13) и ГИС (1, 4, 6, 14, 15), (вж. и **Фиг. 3**).

Фиг. 3. Разпределение на научните трудове на кандидата по предметни области

Разглежданите теми и приносният им характер могат да се систематизират по следния начин:

- отношение към дискусиата относно политиката на Одриското царство през V-IV в. пр. Хр. (9, 17) или отделните политически фигури на Месада и Тереса (3, 8);
- нови решения и ГИС базиран подход към дебата за тракийските светилища (4, 12);
- предложение за пръв път в българската археология на радиокарбонна хронология на Ранната желязна епоха (2);
- публикуване на резултати от археологически проучвания на обектите Ада тепе, Свиленград, Глухите камъни, Черничино, както и в Казанлъшко с участието на автора (2, 5, 6, 11, 13-16, 18);
- коментирани елементи от иконографията на монетите на гръцките полиси в Тракия (10);
- представяне за пръв път каталог на монетните типове на херсонеския полис Кардия (7);
- наблюдения върху процесите на разпространение на широко дискутираните находки на монети на квестора Езилас в Тракия, особено популярни в хода на римското проникване на Балканите (13);
- въвеждане и последователно прилагане на методите на ГИС базиран анализ в археологическите и исторически проучвания (1, 4, 13, 16), както и формулиране на методиката на теренни археологически издирвания с помощта на мобилен ГИС-софтуер в България (6, 14, 15).

Общият установен по традиционен начин брой на цитирания на всичките публикации на автора е 137, от които 71 на представените за участие в конкурса публикации. По-долу публикациите са представени в резюмиран вид.

Монография

1. (1), Ю. Цветкова, ГИС и Тракология. Приложения на Географските информационни системи в изследванията на тракийската история. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, ISBN 978-954-07-4502-2 (твърда корица), ISBN 978-954-07-4503-9 (електронно издание).

Монографията представлява пръв опит в българското историческо пространство да се представи възможните приложения на ГИС, с оглед изследванията в областта на тракологията. Поради липсата у нас на подобни изследвания, ориентирани за историци, **първата част** на монографията има за цел да въведе читателите в проблематиката на географските информационни системи, с кратко представяне на появата и еволюцията на концепцията зад наложилите се термин (гл. 1.1. Поява и развитие). Предвид специфичността на използваната терминология, съществено място в текста е отделено на запознаването с „жаргона“ на ГИС, паралелно с илюстрирането на основните методи и принципи на пространствения анализ, както и съпътстващите дебати в науката за приложението им (гл. 1.2. Същността на ГИС). Присъствието в България на специализирани изследвания в областта на ГИС (срв. напр. А. Попов, Географски информационни системи. Основи на геоинформационното моделиране. София 2012) значително облекчават задачата да бъдат представяни подробно различните принципи и функционалности, като в случая е акцентирано основно на онези моменти, имащи отношение към използването им от историци.

На приложението на ГИС в хуманитаристиката и по-специално – в археологията и историята, е посветена самостоятелна глава (гл. 1.3. ГИС и историческите дисциплини). При представянето на състоянието на използването на географските информационни системи в тези специфични научни области е подхотено хронологически от времето на първите опити на въвеждането им в *археологическите изследвания* (гл. 1.3.1), последвани едва в последните десетилетия от приложението и в *историческата наука* (гл. 1.3.2). По идентичен начин при двете научни области първоначално е представено развитието в световен план, доминирано от англо-американската школа, като впоследствие е потърсено мястото на българската наука. Обособяването на историческите ГИС е разглеждано като съвременно продължение на интердисциплинното поле на историческата география, в комбинация с компютърните технологии.

Мястото на ГИС приложенията в историческата наука за античността е илюстрирано чрез различните уеб-ресурси (гл. 1.3.3), разработвани в последните години в отделни страни. Подчертано все още слабо използване на аналитичните възможности на ГИС в изследвания по антична история, като са посочени основни проблеми на повтарящата се информация в различните съществуващи бази данни и необходимостта от синхронизиране и стандартизиране на данните. Специално място е отделено на *ограниченията в приложението на ГИС* и предизвикателствата, пред които са изправени историците, в частност античниците (гл. 1.3.4), свързани най-вече със същността и качеството на самите исторически географски данни – често непълни, неточни, двусмислени или въобще погрешни. Подчертано е, че тази особеност ще придава на ГИС базирания анализ една условност. При всички положения, приложението на ГИС в историческия анализ не би трябвало да се разглежда като опит за подмяна на

традиционните аналитични методи, но като допълващ подход, който позволява наблюдение от друг възможен ъгъл и способства да се ревизират стари хипотези или поставят нови въпроси

Във **втората част** на монографията са представени три примерни случаи на ГИС-базирани анализи в областта на изследванията на древна Тракия. Тракологията, оформила се от 1970-те като самостоятелна научна дисциплина, залага по начало на интердисциплинарния подход, съчетавайки достиженията на античната история, археология, епиграфика, нумизматика, историческа география, културна антропология. Оскъдни, непълни и едностранчиви изворовите данни за тракийската история често представляват предизвикателство за изследователя и провокират неговата изобретателност, при което привличането на разнообразни източници и методи на анализ вече е станало рефлекс за занимаващите се в тази сфера. В този смисъл, използването на ГИС методите представлява следваща стъпка по пътя на интердисциплинарния подход и следваща възможност да се разшири методологията на дисциплината. Използването на ГИС позволява чрез средствата на дигиталните технологии да бъдат генерирани нови, обективни аргументи в подкрепа или не на вече формулирани предположения за историята на древна Тракия.

По своята същност трите примерни случая представляват основния акцент в монографията като предлагат решения на съществуващи дискуссионни моменти или пък посочват нови проблемни такива в интерпретацията на изворите. Тяхната цел също така е да илюстрират възможностите чрез ГИС анализ да се придобият по-непредубедени аргументи.

В първия пример (гл. 2. 1. По пътищата на древна Тракия: от Херайон до Аполония) са демонстрирани възможностите на т.нар. в ГИС *анализ на краткия път* при реконструкцията засвидетелстваното у Херодот трасе между градовете Херайон на Пропонтида и Аполония на Черно море, споменато във връзка с локализацията на изворите на р. Теар. При историческия анализ на пътната система и начини на изминаване на разстояния са привлечени данните от различни епохи от античността до средновековието и османския период. В ГИС среда са генерирани два модела в зависимост от сигурността на идентификацията на изворите на р. Теар, като са тествани три сценария в зависимост от стойностите на генерираните оценени повърхнини и дали пътят трябва да избягва стръмните склонове, ниските и равнини територии поради опасността от речни разливи, или и двата вида райони. Най-приемлив и съобразен с изворовите данни е генерираното трасе с обща дължина от 186 км, моделирано да изкачва стръмните планински склонове (вж. **Error! Reference source not found.**-къс вариант). Косвено потвърждение е фактът, че този вариант трасето преминава край по-късно засвидетелстваните пътни станции Друзипара (дн. Мъсънлъ) и Ут сургас (локализиран в околностите на дн. Малко Търново) – и двете разположени близо до 40-километровия радиус, отговарящ на едnodневния преход и представляващи евентуални спирки/пътни станции по пътя Херайон–Аполония.

Във втория случай (гл. 2. 2. Земя и власт: земите на Месад) са използвани възможностите на ГИС анализа на оценено разстояние при реконструкцията на териториалния обхват на споменатите у Ксенофонт владения на Месад, баща на Севт II. Кратката информация от античния автор повдига редица въпроси относно личността на Месад – кой е той, каква е ролята му в Югоизточна Тракия, какви са взаимоотношенията му с централната одриска власт, кога трябва да датираме неговата активност, които вече са представени на научната общественост (вж. в списъка по-долу статия № 3), но фигурират с минимални езикови корекции, литературни добавки, както и някои допълнения, поради неразривната и произтичаща от техния исторически анализ връзка с последващата в гл. 2.2.5 ГИС-базирана

реконструкция на обхвата на земите на Месад. Анализът на информацията у Ксенофонт позволява те да се поставят на 7 дни път от морето, което е тълкувано различно в историографията. Съпоставено с другото известие за разположението на резиденцията на тогавашния към 400 г. пр. Хр. одриски цар Медок на 12 дни път от морето, ще трябва да приемем, че владенията на Месад са обхващали поне половината от Одриското царство. Приемлива изглежда хипотезата, че в двата разглеждани случая на посочвани разстояния античният извор визира различни критерии за дневен преход – съответно 15 или 30 км според придвижването по второстепенни или главни пътища. Това съображение позволява да потърсим Медок на ок. 360 км навътре, докато земите на Месад ще са се простирали максимално на ок. 105 км разстояние от морето (Карта 15). Генерираният в ГИС среда периметър на 105/360-километрова линия позволява да се локализират земите на Месад в близкия хинтерланд на Пропонтида, приблизително по линията Ганос – нос Тиниада, в който периметър попадат споменатите у Ксенофонт селища под контрола на Севт II, сина на Месад. От друга страна, 360-километровия периметър навътре в страната позволява да се разсъждава по-нататък относно възможните проучвани археологически обекти като потенциални резиденции на Медок. Чрез пространствена селекция са маркирани попадащите в близост (под 15 км) до трасето на 360-километровата линия няколко обекта – Кози грамади, Кръстевич, Хелис, Филипи, Васил Левски, Смиловене (срв. **Error! Reference source not found.**), които са пространно коментирани в текста. Въпреки че Кози грамади се явява най-близко разположеният обект, минималното присъствие на ранни археологически материали и структури от синхронния на Медок период в края на V-началото на IV в. пр. Хр., не позволява да се приеме безрезервно тази възможност. По-вероятни кандидати са Кръстевич или обектът при Васил Левски, съгласно резултатите от археологическите проучвания. Пистирос се явява на повече ок. 20 км извън очертаната периметър и, макар че не е невъзможно, разглеждането му в случая като резиденция на Медок не е подкрепено от ГИС анализа.

В третия разглеждан пример (гл. 2.3) са представени възможните ГИС приложения в нумизматиката чрез анализа и интерпретацията на колективните съкровищни находки с бронзови монети на Филип II и Александър III в Тракия. По начало нумизматиката се очертава като една добре ГИС съвместима дисциплина. От статистическа гледна точка тя работи с изключително изобилни данни, които пък са винаги географски обвързани – чрез местонамирането, монетарницата или даже местосъхранението, като паралелно с това предоставят друга – атрибутивна – според ГИС терминологията, информация: описание на монетата, тегло, размери, използвани символи, монограми, състав при колективните находки и др. Първичната от нумизматична гледна точка информация – монетен състав, представени монетни типове, монетарници, дата на отлагане, наред с пространствената информация за мястото им на откриване, позволява да се мисли за систематизиране на данните от съкровищните находки в единна геобаза данни. Това, от своя страна, би позволило да се отправят определени запитвания от типа: проследяване концентрации на различните типове монети, очертаване зависимости между географско и хронологическо разпределение, открояване на други пространствени закономерности (напр. концентрации около реки, пътища, селища, светилища). Все още в световен план приложението на ГИС базирания пространствен анализ в нумизматиката е слабо представено, вероятно поради изключително обемната друга чисто нумизматическа информация.

В настоящия текст са демонстрирани някои от възможните анализи с примера на съкровищните находки, съдържащи едновременно бронзови монети на македонските царе Филип II и Александър III. По начало те са често коментирани в нумизматичната литература като едни от най-масово разпространените в Тракия от ранноелинистическата епоха, но към момента липсва една систематизация на всички открити и публикувани такива находки. Освен това, в публикациите не винаги се прави разграничение между съкровища, съставени само от монетите на един от двамата владетели и, от друга страна, смесените находки, което може да е хронологически обвързано. Допълнително затруднение представлява липсата изследване, посветено на бронзовото монетосечене на Филип II и съответен каталог на типовете и печатите, което не позволява прецизното датiranje на находките. По отношение на датата на отлагане в случая обикновено е възприета посочената в първичната публикация датировка. База та данни обхваща 51 съобщени в научната литература съкровища (срв. **Error! Reference source not found.**). За находките, при които липсва точно указание за общия обем или числовото разпределение на типовете е използвано приблизително изчисление, въз основа на данните от добре публикуваните находки. В ГИС среда чрез прилагането на анализ на плътността според количеството представени монети общо, както и по отделно за Филип II и Александър III е моделирано открояването на концентрации при разглежданите находки (Карти 18-20). При това ясно се открояват няколко основни зони на натрупване – около Филипи, в централната южна част на Средногорието, източно от Сливен, в хинтерланда на Бургаския залив и около Одесос. Обобщената картина позволява да се формулират някои наблюдения в икономически и политически план. В последните изследвания широкото разпространение на бронзовите монети през елинистическата епоха убедително се свързва с военни плащания в смисъла на т.нар. ситархия/ситересион, представляващи плащания на дневните дажби на наемници. Тяхното откриване в даден район е разглеждано като индикация за присъствието на македонски гарнизони. В този смисъл проследените концентрации в Тракия биха могли да бележат присъствието на такива македонски гарнизони в отчетливите зони, респективно да маркират наличието в тези места на селищни структури, които играят важна роля за организирането на политическия и икономически живот в региона. Направен е предпазлив опит да се обвържат концентрациите с известните археологически обекти в тяхна близост, като Халка бунар или Сотирия.

В краткото **заключение** на монографията се поставя въпроса във връзка с актуалния дебат за опозицията между хуманитаристиката и точните науки относно възможностите на привличането в процеса на историческото познание на квантитативни методи на анализ, които да подплътят с научнопроверими аргументи формулираните хипотези. В този смисъл приложението на ГИС е разглеждано като добра възможност за сътрудничество на историята с точните науки.

Неразделна част от книгата са интегрираните в текста 21 фигури, 20 карти (изработени от автора) и 8 таблици. Книгата е съпътствана с пространна библиография от над 400 заглавия, цитирани в текста (посредством софтуерното приложение Zotero), представляващи основния минимум от литература в областта на ГИС, както и публикациите по разглежданите проблемни моменти в древната тракийска история. За бърза справка и ориентация най-често използваните в ГИС съкращения и термини са изведени в речник.

Статии в научно списание

2. (7), G. Nekhrizov, J. Tzvetkova, Contributions to the periodization and absolute Chronology of the Early Iron Age in South Thrace. – *Archaeologia Bulgarica* XXII, 1, 2018, 17-44 IR (3 -).

Статията е посветена на изключително дискуссионния проблем в средиземноморската археология за абсолютната хронология на прехода от бронзовата към желязната епоха. Периодизацията и хронологията на ранната желязна епоха в Тракия е един все още недостатъчно разработван проблем в днешната българска археология. Съществуващите периодизационни схеми обвързват тракийската РЖЕ със синхронните културни феномени от Централна Европа или Егейския басейн. Провежданите археологически проучвания на редица обекти в южна Тракия със съхранени културни депозити от РЖЕ в последните десетилетия позволиха от днешна гледна точка и съвременни методи на анализ да се придобият нови наблюдения за прецизиране на съществуващата конвенционална периодизация и хронология. Изследването е базирано основно на стратиграфските наблюдения и придобити материали от два обекта, проучвани от авторите – Ада тепе (в периода 2001-2006 г.) и Глухите камъни (в периода 2008-2013 г.). Текстът е структуриран в две взаимно свързани части – 1. „Периодизацията на РЖЕ в нов прочит: стратиграфски пластове, керамични фази и релативна хронология“ (автор Г. Нехризов) и 2. „Радиовъглеродно датиране и абсолютната хронология на РЖЕ в Тракия“ (автор Ю. Цветкова, с указано авторство в статията).

В първата част са представените наблюденията на сходната стратиграфска ситуация при двата обекта, която позволява разграничаването на три пласта, попадащи в хронологическия диапазон от преходния период КБЕ-РЖЕ до края на втория период на РЖЕ, означен съответно АТ (Ада тепе) II и ГК (Глухите камъни) II – IV. Анализът на придобият керамичен материал (чрез унифицирана методика и с помощта на статистически анализ в компютърна база данни) позволява проследяването на плавната трансформация на керамичния репертоар през отделните етапи. Установените предпочитания към неорнаментираната керамика през периода АТ/ГК II и прехода от късната бронзова към ранната желязна епоха позволява да се коригира формулировката за наличие на “хоризонт на канелираната украса” (подобно в Северозападна България), който в южна Тракия не се проследява и не е удачно използването му. По-скоро тук би могло да се говори за „хоризонт на неорнаментираната керамика“.

АТ III и ГК III се отнасят към период РЖЕ 1 в Тракия. Това е времето когато се формира и утвърждава цялостният облик на керамичния комплекс на РЖЕ. Най-важните промени в керамичното производство в началото на РЖЕ са свързани с въвеждането в декорацията на шампованата украса. Навлизането ѝ е продължителен процес, в който тя постепенно завоюва популярност.

Керамичният материал от АТ IV и ГК IV категорично може да се свърже с втория период на РЖЕ в Тракия. Този период може да се определи като зрелия етап в развитието ѝ, през който напълно са формирани компонентите на керамичния комплекс. Установените културни характеристики на Източните Родопите с тези от Горнотракийската низина, дават основание да се предположи, че предлаганите тук хронологически наблюдения са валидни за Южна Тракия.

Във втората част, посветена на радиовъглеродното датиране, са коментирани проблемите, свързани с метода, утвърдил се като една независима възможност за

разрешаване на хронологически въпроси в археологията. За района на Източното Средиземноморие радиовъглеродните дати водят до оживена дискусия относно хронологията на КБЕ и РЖЕ. Изградените взаимно свързани хронологии за Елада, Леванта, Кипър и Египет позволяват синхронизирането на отделните периоди. Към момента в науката съществуват три основни хронологични схеми, различаващи се с ± 50 -80 години за отделните фази: т. нар. дълга, къса (съвпадаща с традиционната) и ултра-къса хронология, всичките аргументирани със съответните радиовъглеродни дати. Българските земи стоят встрани от дискусията за хронологията на КБЕ и РЖЕ, в сравнение с коментираните радиовъглеродни дати от няколко ключови обекта в близкия географски район на Долен Вардар – Кастанас, Асирос, Тумба Тесалоники, Агиос Мамас. Предложенията в статията анализ е основан на данните от 36 проби от седем обекта от Тракия, което позволява и българската археология РЖЕ да се впише със свой принос в дебата. За калибриране и анализ (чрез т.нар. wiggle matching) на общите данни е използвана онлайн версията на програмата OxCal v4.2.3, използваща калибрационната крива IntCal 13.

Обобщените резултати от Глухите камъни и Ада тепе еднозначно поставят датировката на преходния период КБЕ-РЖЕ в рамките на XII в. пр. Хр., РЖЕ 1 – в XI-X в. пр. Хр., РЖЕ 2 – респективно във времето след IX в. пр. Хр.

Така предложената картина представлява първата възможна абсолютна хронология на Тракия от ранната желязна епоха. Нейното потвърждаване или оспорване е въпрос на бъдещи проучвания и дискусии, които предложенията текст се надява да провокира.

3. (8), Ю. Цветкова, *Земите на Месад*. – *Thracia* 21, 2016, 17-29.

Текстът разглежда сведенията в Ксенофоновия „Анабазис“ 7.2.32-34 за историческата фигура на Месад в Югоизточна Тракия в периода на прехода между V-IV в. пр. Хр. Краткото му представяне чрез ретроспективния разказ на сина му Севт (II) повдига редица въпроси относно това кой е той, кога трябва да се датира неговата активност, какъв е обхватът на владенията му и въобще каква е ролята му района. Внимателното четене в извора показва, че отговорът на някои от тези въпроси не е толкова еднозначен и безпроблемен, както изглежда на пръв поглед. Анализът на обобщените изворови данни и мнения в историографията се систематизира до следните няколко наблюдения:

1. Освен фактът, че е баща на Севт II, за Месад може да се приеме, че е представител на одриския управленчески елит в Югоизточна Тракия, без обаче това да предполага принадлежността му към рода на Терес.
2. Паралелното споменаване в Xen. Anab. 7.5.1 на Месад и Терес от областта Делта, идентифициран с Терес I, основателя на голямото Одриско царство, дава възможност присъствието на Месад да се потърси във времето от последните години на управлението на Терес до началото на управлението на Севт I.
3. Въпреки общоприетото в литературата мнение за Месад като емблематична илюстрация на реконструирания от Тукидидовия текст 2.97.3 „парадинасти“, в текста на Ксенофонт никъде не е посочено каква роля заема той в одриската администрация в района. От друга страна, наложилата се като термин в съвременната историография дума „парадинасти“ е силно дискуссионна. Нейната употреба в античните автори е изключително рядка, основно във времето на римската императорска епоха, а краткият

преглед на засвидетелстваните случаи показва, че тя категорично не е употребявана като титла в която и да е политическа реалност. В този смисъл, независимо че думата е удобна и отразява явно стремежите да се намери подходящ израз на внушаваната от изворите йерархична управленска структура на одриското царство, използването ѝ може би трябва да се ревизира или поне да се употребява с уговорка.

4. Териториалният обхват на владенията на Месада в рамките на земите на тините, меландитите и транипсите е последователно поставян в периметъра на 7 дни път, каквото е съобщеното в Анаб. 7.3.12 максимално разстояние на планираната от Севт II и Ксенофонт военна кампания. Съпоставката с другата по-конкретна пространствена информация в Анаб. 7.3.16 за местонахождението на царя Медок на 12 дни път, би означавало, че владенията на Месада са обхващали поне половината от Одриското царство. Изтъкваната в литературата липса на стандартизация в античния свят, както и конкретните наблюдения над Ксенофоновия текст, позволяват да се мисли, че при двете съобщени разстояния са визирани различни критерии за придвижване. Това дава възможност Медок да се търси на ок. 360 км навътре в страната, докато земите на Месада ще да са се простирали максимално на ок. 105 км разстояние от морето.

4. (9), J. Tzvetkova, "Quantifying the Cult". A GIS approach towards the cult places of the Thracians from the Iron Age. – *Thracia* 20, 2012, 317-326.

Тракийските култови места са обособени отдавна като самостоятелен изследователски обект в съвременната българска тракология. Многобройни изследвания разглеждат различни аспекти на тази проблематика. Често обаче интересът към тях е тясно, а понякога и емоционално, свързан с изследванията върху тракийската религия. Това води до формулирането на предположения, базирани на погрешна интерпретация или даже несъобразени с археологическите факти. Въпреки че съществуват някои опити за систематизация и типология на култовите места в Тракия, все още липсват обобщаващи изследвания в тази насока.

В последните години броят на археологически проучваните култови места се увеличи значително в рамките на двата основни типа обекти – светилища на връх и ямни светилища. Това поставя отново въпросът за обективната интерпретация на новата информация и преосмислянето на някои вече добили популярност хипотези.

Настоящият текст не претендира да обобщи новите археологически изследвания. Тук е представен един иновативен подход спрямо тракийските култови места чрез приложението на съвременните ГИС технологии за организиране на данните и пространствени анализи. Този подход цели създаването на солидна и систематизирана база, която фактологично да подплъти научните търсения относно интерпретацията и характеристиките на обектите, сакралната топография, както и детайлното очертаване на ролята на култовите места в селищната система и значението им в интегриращите процеси на тракийското общество.

5. (10), G. Nekhrizov, L. Roller, M. Vassileva, J. Tzvetkova, N. Kecheva, The Gluhite Kamani Site: Old Questions and New Approaches. – *Thracia* 20, 2012, 215-233.

Археологическият обект „Глухите камъни“ провокира широк научен и любителски интерес с многобройните ниши, намиращи се върху увенчаващите билото скални зъбери, както

и с различните други изсичания в доминиращия над околните скален масив (дълбока правоъгълна щерна за събиране и съхраняване на вода, водещата към нея оформена в скалата двураменна стълба, пещерообразното помещение, с правоъгълен план и куполообразно покритие, вкопано в южното лице на скалата, от където започва стълбата). В статията са систематизирани изследванията на обекта до момента от времето на братята Шкорпил до експедицията на Института по тракология през 1975 г. Едва през 2008 г. стартират първите системни археологически проучвания на обекта. През 2011 г. с финансиране от Фондация Америка за България бе проведен българо-американски проект с две основни задачи – теренно проучване на района на Глухите камъни и продължаващи археологически разкопки в централния сектор на обекта. В настоящата работа се представени предварителните резултати от този проект.

Основната цел на теренното проучване е точното локализиране с мобилни ГИС и GPS устройства, подробно описание и документиране на всички изкуствени изсичания върху скалите в местността. В резултат на теренната работа бяха документираны 459 ниши, част от които неизвестни досега. Те са обединени в 81 единични или групи от ниши, разположени върху 28 обособени скали и скални групи. Вероятно броят на нишите е по-голям, регистрирането им обаче е затруднено от гъстата растителност, която ограничава видимостта към скалите.

Още в началото на археологическите разкопки се установи, че на обекта има значителни културни напластявания от ранната желязна епоха. Археологическите проучвания в централния сектор продължиха четири сезона докато културните отложения бяха напълно изчерпани. В резултат на стратиграфските наблюдения се установи, че под пласт от средновековието е отложен седимент от ранната желязна епоха с обща дебелина над 2,40 м. В него се разграничиха три стратиграфски пласта с различен интензитет. При проучванията на различни нива бяха разкрити огнища, замазки и други структури, както и голямо количество фрагментирани керамични съдове и разнообразни находки.

Резултатите от четиригодишните проучвания на пластове от ранната желязна епоха, както и изследванията на целия комплекс ни дават основания за потвърждаване на досегашната интерпретация на обекта – сложен комплекс с култов характер. Центърът на култовата дейност вероятно е бил на най-високото място, където сега се намират останките от средновековната църква.

Предварителните резултати дават възможност за адресиране на дискусията за предназначението на скалните ниши. Връзката им с погребалната обредност не може да се изключи напълно. Трапезовидна форма на нишите би могла да е алюзия за погребални ритуали или възпоменателни ритуали. Групите ниши може да са предназначени или изсечени от членовете на една социална единица, като например семейство или род. Също така може да се предположи, че те са били правени по време на различни ритуални (календарни) моменти. Дали става дума за почитане на божество, местен херой или култ към предците е невъзможно да се предположи. Бъдещите изследвания на Глухите камъни и сходни обекти вероятно ще помогнат за решаването на тези въпроси.

6. (11), Г. Нехризов, Ю. Цветкова, А. Сobotkova, Ш. Рос, Теренни обхождания за издирване на археологически обекти в Казанлъшката котловина през 2009-2010 г. (предварителни резултати). – Казанлък в миналото и днес 8, 2011, 114-124.

Статията разглежда резултатите от първите два сезона през 2009 и 2010 г. на провежданите на територията на Казанлъшката котловина теренни археологически издирвания. Накратко са представени географската характеристика на котловината, история на проучванията, целите на изследването, прилаганата методика и постигнатите резултати. Основна цел на проучванията е попълването на археологическата карта на района чрез съвременни методи за недеструктивни дистанционни проучвания в ГИС-среда и интердисциплинарни изследвания за възстановка на палеосредата. Теренните издирвания са осъществявани чрез последователното прилагане за пръв път на територията на България на методиката за тотално обхождане за пълно покриване на изследваната територия с помощта на мобилни ГИС приложения. Доказаната ефективност при прилагането на ГИС в археологическите проучвания позволи да бъде разработена под ESRI ArcGIS гео-база данни, в която да бъдат систематизирани резултатите от проучванията. При работата на терен бе ползван мобилния софтуер ESRI ArcPad, инсталиран на PDA, снабден с GPS.

В резултата на две пролетни кампании през 2009 и 2010 г., в землищата на 15 населени места в общ. Казанлък, в рамките на 36 дни работа на терен бяха изследвани общо 56.5 кв. км, от тях чрез интензивно проучване – 26 кв. км, чрез екстензивно – 14 кв. км и в терени със затруднена възможност за обсервация – 16.5 кв. км. Общият брой на регистрираните обекти е 358, като над 80% от тях са новорегистрирани. За вече са въведените в база данни на АКБ бе актуализирана информация и прецизирана локализацията.

Регистрираните обекти обхващат широк хронологически спектър – от неолита до късното средновековие. Най-голям е броят на надгробните могили – 308, групирани в некрополи или самостоятелни. Обектите, които са определени като селища, са 33, разположени върху надзаливните тераси по левия бряг на река Тунджа, върху склонови стъпала, или върху тераси на притоците на Тунджа. На повечето от регистрираните селищни обекти беше установена сравнително ниска концентрация на артефакти. Освен керамични фрагменти бяха открити части от седловидни хромели, както и фрагменти от олинтски мелници, каменни чукалки, кремъчни пластини, прешлени за вретено и тежести за стан. Най-ценното откритие е сребърен денар на император Нерва от 97 г., намерен като изолирана находка.

Хронологическото разпределение на регистрираните селища позволява да се изведат някои първични наблюдения относно селищната система през различните епохи в котловината. Праисторическите епохи са относително добре представени, концентрирани по поречието на р. Стара река, в близост до Крънската селищна могила, която се явява централно място за времето от края на халколита и ранната бронзова епоха. Ограниченият брой обекти от късните фази на бронзовата епоха и началото на ранната желязна епоха вероятно е индикация за определен демографски спад в този период. Постепенният подем в селищното развитие, който се очертава в рамките на I хил. пр. Хр., илюстрира нарастващото значение на района в този период. От края на VI в. пр. Хр. той е включен в границите на Одриската държава. С този период се свързва и „усвояването“ на високопланинския пояс и появата на укрепени постове в Стара планина, контролиращи пътните трасета в северна посока. Възникването на Севтополис превръща Казанлъшката котловина в един от главните центрове на тракийската държавност през ранната елинистическа епоха. Този факт обяснява значителният ръст на регистрираните обекти от късната желязна епоха.

Отдавна е поставен въпросът за наличието в Казанлъшко на центрове на политическата власт съответно предхождащи и наследяващи Севтополис. Този въпрос придобива нова

актуалност с откриването на значителен брой представителни гробни комплекси, датирани извън времето на съществуването на Севтополис. При издирванията са регистрирани няколко обекта, чиито характеристики позволяват да се предполага, че са играли важна роля в района във времето преди основаването на Севтополис и след неговата гибел.

Сравнително високата концентрация на обекти от античността и средновековието е указание за запазване и развитие на съществуващата селищна система. Селищата от римската епоха заемат голяма площ и са разположени на открити равни пространства. Освен селища от проучения район са известни три антични светилища, вила рустика и ранновизантийска базилика.

Средновековните селища са концентрирани в северната и южната периферия на котловината, в подножието на Стара планина и Средна гора. При две от локализираните средновековни селища бяха установени и свързаните с тях плоски некрополи. Крепостите са издигнати на естествено защитени била в планинските райони.

При издирванията по северните склонове на Средна гора на няколко места бяха документирани стари каменни кариери. Откриха се отцепени и грубо обработени гранитни блокове, както и такива подготвени за отделяне от скалата чрез оформени в редица плитки всичания.

Съчетаването на недеструктивните методи за изследване с археологически разкопки допринася за много по-прецизно изясняване на въпроси, свързани с вида и хронологията на обектите. По тази причина през 2009 г. бяха осъществени сондажни проучвания на най-перспективните от регистрираните обекти. Изборът на местата за сондажите беше съобразен с локализираните аномалии при проведените магнитометрични изследвания в зоните с най-висока концентрация на археологически материали.

Систематичните археологически издирвания в Казанлъшко и попълването на археологическата карта на района са важна стъпка за бъдещи анализи на динамиката и развитието на селищната система през различните епохи.

7. (12), J. Tzvetkova, *The Coinage of Kardia*. – *Archaeologia Bulgarica* 13, 2009, 33-54 IF/IR.

Статията представлява пръв опит да се систематизира и типологизира бронзовото монетосечене на Кардия, един от главните полиси на Тракийския Херсонес през класическата епоха. След кратко представяне на историческото развитие на града от възникването му като йонийска апойкия около средата на VII в. пр. Хр., текстът се фокусира върху акумулацията на масив от известни монети на полиса. Изследването обхваща 156 екземпляра, включени в каталог на типовете. Предложената датировка на бронзовото монетосечене в рамките на 346-309 г. пр. Хр., маркирани от изплъзването на града от одриски контрол до времето на създаването на Лизимахия, е съобразена с монетните находки или по-скоро отсъствието на монети на полиса сред нумизматичния материал от Олинт, чието разрушаване от Филип II през 348 г. пр. Хр. се явява *terminus post quem* за начало на монетосеченето на Кардия.

Анализът на публикуваните монети на полиса позволява да се разграничат пет основни типа: I. глава на Деметра/лъв с копие, II. глава на Деметра/лъв в ход, III. глава на Деметра/житен клас, IV. лъв/житно зърно, V. лъв/венец от житни класове. Като следващо типопределящо ниво е начинът на изписване на етника на върху монетите – ΚΑΡΔΙΑ, ΚΑΡΔΙΑΝΟΣ, ΚΑΡΔΙΑΝΩΝ, ΚΑΡ-ΔΙΑ или ΚΑΡΔΙ-ΑΝΩΝ изписано в два реда, или съкратено само

КАР. При разграничаването на отделни монетни серии е появата на допълнителни символи или монограми. Най-често това са житно зърно самостоятелно или в комбинация със звезда, делфин, точка, колчан? или монограм Y при типовете глава на Деметра/лъв с копие и глава на Деметра/лъв в ход или само с монограми (E, I, Λ) при типовете от по-малките номинали (при тип III и IV).

Най-близките паралели на изображенията и отделните използвани при тях мотиви се срещат при монетосеченето на други близките градове от района на Тракийски Херсонес – Егоспотами, Сестос, Критоте, Елайус, бронзовото и сребърно монетосечене на Тракийски Херсонес, по-късната Лизимахия, както и при близко разположения Бизанте. Повтарящата се поява в един близък географски район поставя въпросът за иконографските заемки. Допустимо е, че продукцията на монетните печати за изброените полиси е била контролирана, а монетите са били отсичани в една и съща монетарница в близък хронологически диапазон.

Образът на Деметра се появява също при монетите на одриския цар Керсеблепт, което вероятно индикира присъствието на одриска царска монетарница в Кардия към разглежданото време. Другият популярен иконографски мотив от полисното монетосечене – лъвът – може да се свърже с този от бронзовото монетосечене на Милет през IV в. пр. Хр. мотивът „лъв, пречупващ копие“ се появява отново при монетите на македонския цар Аминтас III и Пердика III, както и в монетосеченето на Метоне. посочените иконографски паралели дават основания да се допусне и по-ранна дата за началото на Кардианското монетосечене преди 346 г. пр. Хр.

Четири контрамаркирани монети на полиса не допринасят много за изясняването на използваните от града контрамарки. По отношение на тегловния стандарт въз основа на наличните метрични данни може да се реконструира съществуването три различни номинала.

Обобщените наблюдения не позволяват прецизиране на хронологията на отделните типове. Бъдещи проучвания и находки от ясни археологически контексти биха изяснили тази ситуация. В най-общи линии монетосеченето на Кардия може да се постави между 357/346 – 309 г. пр. Хр.

Статии в сборник

8. (16), Ю. Цветкова, Дълголетникът Терес. – В: И. Вълчев (съст.), *Stephanos archaeologicos ad 80 annum pofessoirs Ludmili Getov (SAUS VI)*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, 117-119.

В съчинението си „Macrobii/За дълголетниците“ Лукиан от Самосата цитира едно сведение на Теопомп за одриския цар Терес, който живял до 92 години (Luc. Macrobii 10=Theop. Fr. 310). Традиционно тази информация е свързвана с Терес I, основателя на голямата одриска държава и баща на Ситалк. В настоящия текст се оспорват някои наложили се интерпретации по отношение на това известие.

Името Терес е често срещано име сред тракийската ономастика и е трудно известията да се асоциират еднозначно с конкретна историческа фигура. Историографският преглед показва, че определянето на Теопомповия Терес като Терес I е предложено на практика без каквито и да е аргументи.

В Лукиановия пасаж сведението за Терес фигурира непосредствено след изредените други дълголетници – скитския цар Атей и илирийския Бардилис, и двамата въведени като

противници на Филип II. Това наблюдение позволява да се смята, че Терес в случая трябва да се идентифицира с Терес II, съюзникът на Филип II от 346 г. пр. Хр.

В историографията се е наложило, че Терес II, трябва да е бил син на Амадок II. Като основание за такава роднинска връзка се привежда надписът от фиалата от Браничево, представян в публикациите като „Τηρης Αματοκου Παδρου“. Наблюденията на съда извеждат на преден план, че всъщност става въпрос за два надписа разположени срещуположно върху шията, съответно от едната страна ΤΗΡΗΣ, а от другата страна ΑΜΑΤΟΚΟΥ ΠΑΔΡΟΥ и ΙΗ. Те очевидно са разновременни, като надписът с името „Терес“ е по-късен. Присъствието на лунарна сигма в името Терес насочва към дата не по-рано от елинистическата епоха, т.е. в рамките на общата датировка на гробния комплекс от края на 4 – първите десетилетия на 3 в. пр. Хр. и категорично трябва да се разграничи от историческата фигура на Терес II.

От гледна точка на изворовата база, както и изтъкваното тук наблюдение за дълголетие му, тезата, че Терес II е брат на Амадок II изглежда допустима.

Би трябвало да се коригира и предположението, че Теопомповия фрагмент е бил съставна част от Първа книга от „История на Филип“. Съображението, че тук става въпрос за Терес, съюзника на Филип, предполага, че текстът се отнася към книгите, описващи кампаниите на Филип II в Тракия от 346 или 342-340 г. пр. Хр. Много вероятно е Теопомп да е неназованият у Лукиан източник на информация също за Атей и Бардилис.

9. (17), Ю. Цветкова, Одриси и перси: политически взаимоотношения по времето на Котис I (384-360 г. пр. Хр.). – В: Д. Ботева-Боянова, П. Делев, Ю. Цветкова, JUBILAEUS VII. Общество, царе, богове. Сборник в памет на проф. Маргарита Тачева. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, 63-68.

Контактите между Тракия е Ахеменидската империя провокират широк научен интерес, фокусиран обаче предимно върху периода на Гръкоперсийските войни. Последващите години от средата на V в. пр. Хр. до времето на завладяването на Персия от Александър III в 330 г. пр. Хр. не са разглеждани в съвременните проучвания, въпреки че античните извори продължават да предоставят, макар и оскъдни, свидетелства за съществуващите взаимодействия. В тази светлина, текстът се връща към добре известното твърдение на Ксенофонт (Ages. 2.26-27) за описваната кампания на одриски цар Котис в 365 г. пр. Хр. срещу херсонеския град Сестос. До момента то е разглеждано като изолиран акт на одриския цар, целят разширение на одриската власт към Тракийския Херсонес. Начинът, по който то е въведено в дискутирания пасаж, дава основания акцията да се разглежда като съвместна военна операция по суша и море на Автофрадат, Мавзол и Котис срещу въстаналия Ариобарзан в хода на т.нар „Въстание на великите сатрапи“. Действията на Котис определено трябва да се разглежда като проперсийски. Въпросът кога и при какви обстоятелства се е стигнало до съюз между него и Великия цар (или неговите лоялни сатрапи) остава отворен на този етап.

10. (19), J. Tzvetkova, Jewellery on Greek coins from Thrace. In: Dilyana Boteva (ed.), Ex Nummis Lux. Studies in Ancient Numismatics in Honour of Dimitar Draganov. Bobokov Bros. Foundation, 2017, 421-426.

Текстът разглежда изображенията на накити върху монети от полисите в Тракия в опитите да се потърсят хронологически връзки между ювелирните стилове в гръцкото изкуство

и датирането на неизследваните монетосечения. За целите на проучването са използвани услугите на базата данни, предоставяна от уеб портала “Corpus Nummorum Thracorum” (съкратено CNT), разработван по съвместен проект от Griechisches Münzwerk към Берлин-Бранденбургската академия на науките и монетния кабинет към Националния музей в Берлин. Справката чрез функцията търсене по ключови думи за обеци и огърлици в базата данни посочва 122 бронзови или сребърни монети на градовете Егоспотами, Бизантион, Кардия, Критоте, Ортагорей, Перинт, Самотраки и Сестос с изображения на накити като част от иконографията на представените женски образи. Представените накити могат да бъдат причислени към различните конвенционални категории, известни в гръцкото ювелирно изкуство: при обеците – дисковидни, ладиевидни или обеци с висулки, докато огърлиците са представени чрез простия вариант на съставени от кръгли перли. Анализираният накитен изображения насочват към доста широк хронологически диапазон, попадащ в рамките на т.нар „пищен стил“ (400-330 г. пр. Хр.) и последващата елинистическа епоха, което не позволява да се прецизира само на тази основа монетосеченето на полиса. Интересно наблюдение представлява пространствената концентрация на изображения на накити сред емисиите на хелеспонтийските градове, най-вече при полисите на Тракийския Херсонес. Възможно е това да се разглежда като косвена индикация за присъствието на локално ювелирно ателие, вероятно в Кардия, който е един от важните херсонески градове. Наблюденията поставят също така въпроса за идентичността на гравьорите, изработващи монетните печати и необходимите за това умения – до колко в случая трябва да се мисли за професионална специализация или пък за междувременен ангажимент, паралелно с основната им професия. Сходните прилагани техники при гравироването на геми и изработка на монетните печати са посочвани като аргумент за взаимнозаменимостта на такива специалисти. В настоящият текст се предлага и възможността древните ювелири да са били също така и монетни гравьори, поради по-добрата им запознатост с обработката на метал и прилаганите техники на отпечатване в сравнение със специалистите по обработка на камък.

11. (20), Г. Нехризов, Ю. Цветкова, Монументална гробница при с. Черничино, Ивайловградско. – В: Хр. Попов, Ю. Цветкова (съст.) ΚΡΑΤΙΣΤΟΣ. Сборник в чест на професор Петър Делев, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2017, 500-510.

Статията представя проучваната през 2007 г. монументална куполна гробница До с. Черничино, общ. Ивайловград. Частично нарушенията от иманярска дейност паметник е разположен в в. Чуките, на ок. 2.6 км западно от селото. Гробницата се състои от дромос, предгробна камера и гробна камера с правоъгълен план и обща дължина от ок. 6 м, с вход от ЮЮИ. Представен е начинът на градеж и размерите на отделните елементи на съоръжението. при проучването не са открити следи от погребение.

Според плановата схема гробницата може да се класифицира към еднокамерните гробници с правоъгълен план на централната камера, с допълнителни помещения. Без паралел остава изпълнението на засводяването на гробната камера чрез три наклонени стъпаловидно и скосени отвътре страни. В този смисъл Черничино може да се разглежда като подтип на пирамидалните гробници, познати в Тесалия и Северночерноморския район на Боспорското царство.

Най-близкият архитектурен паралел представляват двете известни гробници при Маджарово в м. Менекенските камъни, разположени само на 4 км ССИ. Трите съоръжения са изградени от вулкански туф, имат сходна планова схема, конструкционен похват и начин на оформление на покривното покритие на гробната камера. Основните различия са броят на стъпаловидно наклонените страни – четири при Маджарово 1, две при Маджарово 2 (оформящи куполно покритие). Тези наблюдения дават основание да се предполага съществуването на локално ателие в един близък хронологически период от края на IV – началото на III в. пр. Хр. Възможно е и трите – двете Маджаровски, както и тази при Черничино да са свързани с големия селищен център от късната желязна епоха в м. Менекенските камъни, чието благосъстояние се е дължало на древния рудодобив на злато и сребро в района.

12. (21), Ю. Цветкова, Сакралното и профанното в тракийските светилища от I хил. пр. Хр. – В: П. Делев (съст.) ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ. Сборник в памет на проф. Димитър Попов, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2016, 392-420.

Опозицията „сакрално-профанно“ се налага като антитеза за изследващия религиозните представи на древните общества и е особено осезателна в рамките на „археологията на култа“. В последните години въпросите около идентифицирането на терен на тракийските светилища от ранната желязна епоха са отново поставени, макар и да липсва систематична научна дискусия. Основните проблеми се концентрират около оспорването на определени като светилища обекти и пре-дефинирането им като селища. Изказната възможност на археологическите данни може обаче да е двусмислената и в зависимост от субективния прочит на теренната ситуация. В търсене на ключа към разрешаването на проблема между сакралното и профанното се налага още веднъж внимателното разглеждане на писмените извори и възможностите за съпоставка с археологическите наблюдения. Статията поставя накратко проблемите на гръцкия опит в „археологията на култа“ и сходната дискусия за култовите места в културите на Минойски Крит или Микенска Гърция. В отделна глава се обръща внимание на проблеми на археологическата интерпретация на тракийските светилища в българската археология, липсата на систематична дискусия, общи форуми, разискващи проблемите на тракийските светилища, каквито съществуват например за техните еквиваленти в древна Елада или Крит, което води до циркулирането на силно поляризирани мнения и хипотези по отношение на „сакралната“ и „профанната“ интерпретация на един обект като селище или светилище. В текста се изтъква двусмислието на интерпретирането на различни материални останки – оградения, огнища, конкретни видове находки, остеологичен материал – които биха могли да бъдат интерпретирани като следи както от ежедневни битови дейности, така и от ритуални такива. Резюмирайки размишленията, се налага извода, че в рамките на един обект очевидно може да очакваме следи едновременно както от профанни, така и от сакрални действия.

Текстът обръща внимание и на историческите извори, които също внушават такова двусмислие за функционирането на един обект като политически и религиозен център.

Специално внимание е отделено на „Типология на тракийските светилищата според литературните извори“, предложена тук за пръв път в историографията. В табличен вид са систематизирани известните в писмени извори споменавания на култови места в Тракия (30 известия), което позволява да се обособят няколко пространствено дефинирани групи, според

указаното им разположение: в планина (специално на връх), градски светилища, извънградски, под могилен насип. Според облика на култовите места и тяхната вътрешна организация са разграничени 11 категории, които включват: андреон и подземно жилище, земя, олтар, олтар+светилище, олтар+храм, постройка, светилище, светилище в пещера, светилище+прорицалище, свещена гора, хероон, храм.

В хронологически план прави впечатление, че в пределинистическата епоха споменаваните светилища не предполагат наличието на някакви специфични монументални съоръжения, като едва от елинистическата епоха започва да се говори за присъствието на храмове, което позволява да се мисли за появата на монументална култова архитектура именно тогава, под външно влияние. Общи наблюдения позволяват да се очертаят светилищата в планини или на връх като доминиращ тип в автентичната тракийска среда.

13. (22), J. Tzvetkova, Die Aesillas Münzen in Thrakien im Lichte einiger neuer Funde. – In: H.-H. Nieswandt, H. Schwarzer (eds., unter Mitarbeit von M. Blömer und K. Martin), "Man kann es sich nicht prächtig genug vorstellen!". Festschrift für Dieter Salzmann zum 65. Geburtstag, Scriptorium, 2015, 199-210.

Повод за тази статия е представянето на откритата през 2001 г. на светилището Ада тепе до Крумовград в Източни Родопи монета-фуре на квестора Езилас, която е от особено значение за обекта като насочваща към крайната дата на функционирането на светилището. Поради тази причина е необходимо една актуално представяне на проблемите на това монетосечене и разпространението му в Тракия.

Монетите от типа на квестора Езилас са едни от най-дискутираните в нумизматичната литература след тези на Атина от т. нар. „Нов стил“. Детайлните изследвания от 1990те години позволиха да се прецизират някои наблюдения относно неговата датировка, характер, функциите и т.н. Разграничаването на отделните групи и техните иконографски специфики позволиха да се аргументира заключението, че монетите с името на Езилас не трябва да се свързват единствено с този квестор, а са отсичани в много по-дълъг период отколкото неговия мандат и показват ясни черти на едно сложно, неравномерно, неунифицирано и продължително монетосечене, ползващо един имобилизиран и периодично репродуциран монетен тип. Обобщената картина на дискусиата в литературата налага коригирането на традиционно лансираната дата 93-88 г. пр. Хр. за монетите на Езилас и съответно разполагането им в един доста по-дълъг хронологически диапазон ок. 95-65, с поне два периода на различен интензитет на отсичане, с граница ок. 75 г. пр. Хр. Опитите за историческа реконструкция логично водят до предположението, че те са предназначени за плащания на съюзните тракийски племена, чрез което римляните си осигуряват сътрудничеството или поне тяхната ненамеса в навечерието на Митридатовите войни. В литературата е изказано предположението, че тракийският цар Котис от Диодоровия разказ (Diod. 37.5a) е потенциален реципиент на тези плащания. Проследяването на разпространението на монетите на Езилас в Родопите и вътрешните райони на Тракия би могло ако не да ни насочи към териториите, контролирани от този владетел, то поне да маркира зони на държавно-политическа активност.

Очертаването на зоната на разпространение е предприето въз основа на проследяване на съкровищните находки с тетрадрахми на Езилас, както и негови единични находки.

Обобщените данни в различни публикации до момента съобщават 25 съкровища, съставени от над 2300 монети, от които над 750 тетрадрахми на Езилас (табл. 1). Хронологическото им и географско разпределение е анализирано в ГИС среда и очертава няколко отчетливи района: Горна Струма, северна Гърция/Македония, планинските райони на Родопите и Горнотракийската низина. Количественото разпределение на общия монетен състав показва сходен начин на развитие на Родопския район и Горна Струма, отразяващи на практика вътрешните райони на Тракия.

В повечето случаи разглежданите съкровища са сравнително малки по обем, съставени от под 50 монети, укрити основно във времето преди 75 г. Останалите 10 са значително по-големи, съдържащи между 100-200 тетрадрахми. Разпределението им във времето показва и за двата периода като цяло присъствието на малки находки във вътрешността на Тракия, което говори респективно за интензитета на търговския обмен и икономическия потенциал на региона.

По отношение на монетния състав, освен петте хомогенни съкровища (№ 4, 6, 10, 15 и 37), тетрадрахмите на Езилас се срещат в смесени находки най-често заедно с римски републикански денари, тетрадрахми на Тасос/Тасоски тип, Атина Нов Стил, Маронея и Македония Прима (карта 2-3). Единични са случаите, когато са придружени от монети на Дирахсион, постумни на Александър III или Лизимахов тип.

Укритите съкровища от първия период са почти двойно повече от тези след 75 г. пр. Хр., което косвено свидетелства за напрегнатата политическа обстановка на Балканите в този период. В този смисъл съкровищните находки биха могли да бъдат разглеждани като демонстрация на зоните на политическо напрежение.

За разлика от съкровищните находки, единичните находки почти не са привлечени при гео-пространствения анализ до момента, а информацията от тях е използвана единствено като допълнение на общата картина. Най-вероятно това се дължи на значително по-малкото количество такива находки – само 13 от територията на България, най-често постъпили в музеите без ясни данни за местонамиране. Екземплярът от Ада тепе (КЖ-Инв. № 5623) е от малкото придобити при археологически проучвания. В литературата са известни 8 такива древни имитации и фалшификати на монети на Езилас. Иконографията на екземпляра от Ада тепе го доближава до подгрупата печати O32-45 в началото на VI група по Bauslaugh, която най-общо принадлежи на времето след 75 г. пр. Хр.

Особено впечатление прави разпространението на изолираните находки в района на Родопите. Концентрацията им в района на Белица-Велинград традиционно се обяснява с трасето на пътя през Родопите, свързващ долината на Места с долината на Марица. И трите находки, за които има данни от къде произхождат, са открити на светилища – обектът при вр. Голям косоман, Калето при Велинград и Ада тепе. Откриването там на най-интензивно циркулиралите монети в Тракия за разглеждания период още веднъж подчертава значението на тракийските култови места като важни репери на социалната, икономическа и политическа традиция.

14. (24), G. Nekhrizov, J. Tzvetkova, N. Kecheva, Archaeological GIS: Kazanlak Surface Survey in 2009-2011. – V. Stamenova, S. Stamenov (eds.), Proceedings of the First European SCGIS Conference “Best practices: Application of GIS technologies for conservation of natural and cultural heritage sites” 21-23 May 2012, 2012, 53-62.

Статията представя резултатите от провежданията 2009-2011 г. археологически проект по изследването на палеосредата, селищната система и производствени стратегии в района на Казанлъшката котловина пред древността. Проектът включва палеоекологични изследвания, сателитно дистанционно проучване теренни издирвания с мобилен ГИС-софтуер, геофизични проучвания, сондажни разкопки на локализираните обекти. През 2009 г. проучванията бяха съсредоточени в хинтерланда на Севтополис. Следващите кампании през 2010-2011 г. разшириха проучванията към старопланинските склонове, при което изследваният бяха съсредоточени върху земеделския ландшафт, включващ различни природни и топографски зони. В резултат на проекта при теренните издирвания бяха покрити 80.8 кв. км площ и регистрирани 343 археологически обекта.

15. (25), J. Tzvetkova, G. Nekhrizov, N. Kecheva, *Mobile GIS and the Perspectives for Archaeological Surface Surveys in Bulgaria*. – In: Alexandru S. Morintz and Raluca Kogălniceanu (eds.), *Survey in Archaeology: often a neglected science* (Archaeological Debates no. 2), 2012, 55-82.

Статията разглежда развитието на методиката на теренните археологически издирвания в България от позицията на новото хилядолетие и представя за пръв път на международна публика методологическата рамка на приложението на мобилен ГИС-софтуер при този вид дейност у нас. Текстът е организиран в няколко подточки: „АКБ и теренните археологически издирвания в България“, „Приложение на ГИС технологиите в теренните издирвания“, „Проектът Набуко: методи на теренни издирвания и дизайн на базата данни“, „Оценка на резултатите“. Ю. Цветкова е автор на частите „Проектът Набуко: методи на теренни издирвания и дизайн на базата данни“, „Оценка на резултатите“ (с указано авторство в статията).

Археологическите теренни издирвания в България имат дълга традиция от времето на братята Шкорпил насетне. Систематични насоки на този тип изследвания е зададен в края на 1980-те години със създаването на работната група „Археологическа карта на България“ (АКБ) към НАИМ-БАН. По този начин се установява методологическата рамка на теренните издирвания, които са въведени като независим изследователски метод. Паралелно с това АКБ е организирана като дигитална база данни, обединяваща пространствена, географска и археологическа информация за описанието на обектите.

Съвременното развитие на компютърните технологии и Географските информационни системи предоставят възможности за усъвършенстване на дигиталната база данни на АКБ в онлайн достъпен вариант и влияят съответно върху начина на регистрирането на обектите, с оглед на приложението на мобилен ГИС софтуер и устройства. През 2011 г. такава методология бе възприета при широкомащабните теренни археологически издирвания във връзка с планираното изграждане на газопровода НАБУКО, преминаващ през цялата територия на страната. В текста е дискутирана използваната методика на ГИС-базирани теренни издирвания с приложение на ESRI Arcpad 10 и Trimble Juno устройства. Това позволи прецизно документиране на покритата територия, според предварително зададени критерии съобразно изискванията на АКБ. Събраната теренна информация бе организирана в гео-база данни, позволяваща ГИС анализ на разнообразната информация – топографски карти, въздушни снимки, предишни регистрирани обекти. Постигнатите резултати предоставят някои

наблюдения относно ефективността на мобилните ГИС приложения в условията на различен географски терен.

16. (26), G. Nekhrizov, J. Tzvetkova, Ritual Pit Complexes in Iron Age Thrace. The Case Study of Svilengrad. – In: Altan Çilingiroğlu Antonio Sagona (eds.), *Anatolian Iron Ages 7: The Proceedings of the Seventh Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Edirne, 19–24 April 2010*, Leuven: Peeters, 2012, 177-209 IF/IR.

Текстът обобщава резултатите от три годишните проучвания на ямния комплекс при Свиленград. Целта на публикацията е да представи пред международна общност проблемите и дискусията в последните години в България, свързани с този тип обекти.

Натрупаната значителна като обем емпирична база налага необходимостта от обобщаване на резултатите от проучваните ямни комплекси в Тракия. Въпреки че основните характеристики на ямите са сходни при почти всички изследвани обекти, все още не са напълно изяснени проблемите, свързани с мястото на ямните комплекси в селищната система, връзката им с близко разположените синхронни обекти, изборът на място, вътрешната организация и топография, времетраенето на използването им и др. Все още сред специалистите няма единодушие относно предназначението на ямите – част от тях отреждат чисто утилитарни функции на ямите – те са определяни като ями за съхранение на хранителни продукти, складове за съдове, погребални и дори боклучни. Другото застъпвано становище сред повечето от изследователите категорично споделя връзката на тези съоръжения с религиозните вярвания на траките и определят ямите като ритуални.

Необходимостта от системно изследване на ямните комплекси чрез използването на статистически ГИС-базиран анализ би допринесло за очертаването на закономерности и формулирането на хипотези. Поради сравнително пълното и системно проучване, обектът при Свиленград представлява първият на практика анализиран по този начин в българската археология. В текста са резюмирани резултатите от провежданите в три археологически сезона разкопки на обекта пред 2004-2206 г.

Въпросът за ролята и функциите на ямния комплекс при Свиленград остава най-съществен, но също така най-проблематичен, доколкото могат да бъдат намерени аргументи в подкрепа както на неговия утилитарен така и на ритуалния му характер. Безспорно, значителният брой съоръжения от ЖЕ свидетелства, че в случая става въпрос за едно често повтарящо се действие, извършвано систематично в продължителен период от време, на едно и също място, явно от едно и също население, което пази спомена за това място и начина на извършване на това действие.

Въпреки откриваните в ямите семена и растителни останки от култивирани растения, начинът им на оформяне и липсата на обмазване не позволява те да бъдат определени като ями за съхранение. От друга страна, желаещите да видят в тях боклучни депа ще трябва да обяснят неговия обем (145 куб. м за всичките 207 съоръжения) на отложенията за един такъв значителен период от време или специфичните форми на ямите, вместо прагматичното депониране (изхвърляне) на битовите останки на естествения терен. Друг е въпросът доколко е уместно да се използва термина „боклук“ по отношение на материални останки от древността.

Действително, като свидетелства за боклучния характер на пълнежа на ямите могат да се използват наблюденията, според които всички намерени в ямите съдове и предмети са излезли от употреба. Между откритите в тях многобройни керамични фрагменти много рядко се срещат части от един съд на различни нива в пълнежа. Пръстта в ямите, често е наситена с пепел и въглени, без обаче да има следи от горене в тях, почти във всички присъстват късове стенна мазилка. Според остеологичните изследвания откриваните в съоръженията основно дребни, често натрошени или нарязани животински кости от различни индивиди имат характера на кухненски остатъци.

Установените специфики във формата, размерите, състава и съотношението между компонентите на пълнежа, но най-вече разкритите ситуации в някои от ямите – целите човешки и животински скелети, струпванията от керамика, камъни или мазилка, не позволяват ямите и съответно комплекса да бъде разглеждан като боклучно депо. Те дефинитивно бележат съзнателни действия от многовариантни култови практики. Част от тези действия без съмнение е самото изкопаване и запълване на ямата, което както бе установено при проучването, е извършвано почти едновременно или в кратък период от време.

В този ритуален контекст разновременния произход на находките от ямите би намерил възможното обяснение, че те са вземани от депо, в което са отлагани материали, използвани при практикуването на определени ритуали. Това предположение обяснява общите характеристики на пълнежа и асинхронността на находките в тях. Ако то е вярно, датирането на ямите ще се окаже твърде условно и най-късните материали, открити в тях могат да се приемат само като *terminus post quem* за запълването им.

Различна семантика може да се открие и в присъствието на видовете находки в пълнежа на ямите. Поставянето на части от жилища и огнища, значителният брой открити фрагментирани хромели, както и въглени и пепел се приема за алузия за дома и домашното огнище. Може да се приеме, че тяхното принасяне е обредно действие, чрез което се цели да се осигури закрилата на дома. Откриваните прешлени за вретено, тежести за стан, пробитите кръгове от стени на съдове, както и печатите за щампована украса свидетелстват не само за развитието на занаятите, свързани с производство на текстил и керамика, но и за потенциалните социални групи, които са извършвали тези ритуали. От своя страна, тези наблюдения могат да служат и като индикация за половата принадлежност на участниците в ритуалите, предвид присъствието на артефакти, асоциирани основно с женски занаяти. Положените цели съдове в пълнежа вероятно са депонирани се само като дарове, но също така са служели в извършваните ритуали – либации, консумиране на храна/питиета.

С голяма сигурност може да се предполага, че при разкрити ситуации с животински скелети става въпрос за обредно жертвоприношение, засвидетелствано археологически. Специално място тук заема подборът на животните – основно кучета и прасета в ранна възраст. Практиката да се слагат в ямите толкова малки животни не е установена за сега в други ямни комплекси в Тракия. Кучешки жертвоприношения, и то специално на млади животни, са познати в рамките на Източното Средиземноморие, а символичното значение на кучето, използвано в ритуали, свързани с пречистване и лекуване, е известно в различни култури и религиозни обичаи през различни епохи. По същия начин прасето, поради своята продуктивност, често присъства както в подобни ритуални практики, така и като жертвено животно, особено при култа към Деметра, на която са принасяни в жертва и бременни свине. Именно при култовите ритуали по време на празниците Скира и Тесмофории, посветени на

Деметра и Кора в Атика, едновременното присъствие на кучета и прасета намира интересна аналогия. Тогава жените хвърляли новородени прасета, по-рядко кучета, клони от пиния и направени от тесто фигури на змии и фалоси в мегароните, които представлявали дооформени скални отвори. По-късно останките им били изваждани и смесвани със зърното за посев, за да се осигури плодородие. В този смисъл логично звучи и съпоставката на обредно ниво между мегарона и ритуалните ями.

Откриването на човешки останки в ямите, т.е. в непогребален контекст, остава един от основните аргументи в подкрепа на култовия им характер. То поставя въпроса за причините за депонирането им там. Повечето от изследователите на ямните комплекси в Тракия и съседните области с основание приемат, че откриваните човешки скелети или части от тях в ями са следи от извършени жертвоприношения. Ако това е така, то сведенията от античните автори за извършването на човешки жертвоприношения при траките (Hdt. 4.94; Diod. 33.14), намират археологическо потвърждение.

Резултатите от проучването на няколко ямни светилища, повечето от които датирани в КЖЕ, позволяват да се обобщат, че наличието на човешки скелети или отделни кости в ямите са изолирани случаи и човешката жертва е специална, изключителна ритуална практика. Тази констатация важи явно за времето на КЖЕ в Тракия. В сравнение с тях ямите с човешки останки, повечето от които са датирани в РЖЕ, от Свиленград представляват 10% от всички проучени. Важно също така е преобладаващото число на детски останки в комплекса. Този факт позволява да се потърси връзка с установената досега само в ямния комплекс при Свиленград практика в ямите от КЖЕ да се поставят съвсем малки или новородени животни. Вероятно тук става въпрос за промяна в ритуалната практика, състояща се в замяна на човешката жертва с животинска в по-късния етап на функционирането на обекта. Това би обяснило и факта, че в ямните светилища от КЖЕ човешки останки се откриват много по-рядко. Като символично жертвоприношение, заместващо човешкото би могло да се интерпретира и присъствието на антропоморфните фигурки сред депонираните в ямите дарове.

Наличието на останки от малки деца, допуска и възможността те да са били поставени в ямите след като са починали. Това предположение е свързано с високата смъртност в тази възраст в миналото и с липсата в проучените некрополи на гробове на кърмачета и малки деца. Откритите кости от недоносен плод или новородени бебета в ями правят тази възможност напълно логична. Намирането на детски скелети извън погребален контекст е обяснимо с оглед широко разпространената практика в древните общества децата, ненавършили определена възраст да не бъдат погребвани в общите некрополи.

Присъствието на въглени в пълнежа на ямите свидетелства за участието на огъня на някакъв етап в ритуалите. Тъй като в самите ями липсват следи от горене на място, явно това е ставало другаде, в рамките на комплекса или даже в домашното огнище, от където е донасяна живата пепел/въглени. Откриването на семена от житни култури вероятно трябва да се възприема като растителен дар към боговете и насочва евентуално към периода за извършването на ритуала – при всички положения след прибирането на реколтата през лятото. Специалното за поднасянето на растителни жертви споменава Херодот (Hdt. 4.33).

Ако трябва да обобщим извършваните ритуалните практики в ямния комплекс, те ще включат изкопаването на ямата (при което се отнема светлата почва и се запълва с тъмна пръст), полагането на въглени/пепел, т.е. изгорени растителни останки, житни семена, животински кости (останки от обредни жертви/ритуално хранене?), предмети, свързани с

ежедневния бит, извършвани възлияния, жертвоприношения на животни (като пречистващи жертви или дар за боговете), човешки жертвоприношения.

Въпросът за идентификация на реципиента на тези култови практики – с кои божества от тракийския пантеон или вярвания на траките трябва да се свържат, се налага от само себе си. Липсата на сведения у античните автори за подобни ритуални действия при траките не позволява да се даде категоричен отговор. Общите наблюдения показват, че прилагането на универсален подход при тракийските ямните комплекси едва ли е възможно и правилно. Литературните данни за близка Елада предлагат някои паралели по отношение извършваните в ями ритуали. В рамките на гръцката обредност ямата представлява прост олтар, на който се принасят жертви на подземните божества. Често извършваните в ями ритуали се свързват с култа към мъртвите/хероите или магически практики (Hom. Od. 11.25–36; Hdt. 5.92G; Ovid. Met., 7.240–250). В унисон с тези сведения в литературата са изказани различни хипотези относно интерпретацията на ямите в Тракия – свързани с божествата на плодородието и култа към мъртвите, с култа към Великата Богиня-майка или битовата магическа обредност. Като цяло би могло да се обобщи тяхната хтоничната насоченост.

Данните от комплекса при Свиленград позволяват да се проследят директни асоциации с култа към Деметра и Персефона, предвид предлаганите паралели с ритуалните практики по време на празниците Скира и Тесмофории. Естествено тук трябва да се разбира съответният тракийски еквивалент(и) в смисъл на богиня на плодородието, господарка на подземното царство. Именно във връзка с тази обредност в Елада намира съответствие впечатлението за подчертаното женско присъствие при тракийските обредни ями. Може да се предполага, че в ритуалите извършвани там са участвали основно жени.

Общи наблюдения на топографската организация на полетата с ями позволява да се изведе като закономерност близкото им разположение до вода (река, водоизточник). Това предполага ако не прякото участие на водата в практикуваните ритуали, то поне на семантично ниво ролята на нейната пречистваща функция.

Развитието на ямните комплекси извън селищни структури позволява те да бъдат определени като места за провеждане на традиционни ритуални действия. Струпването на голям брой ями от една епоха на едно място, говори че то не е избрано случайно и изкопаването на ями, провеждането на ритуални действия и запълването им е подчинено на известна организация. Дори и оскъдни данните от писмените извори, допълнени от археологическите свидетелства, насочват към идеята че полетата с ями трябва да се разглеждат като своеобразни светилища. В йерархията на култовите места те биха могли да бъдат определени като светилища на открито, в които хората от близката околност епизодично са извършвали ритуални действия, свързани с хтонични култове.

17. (27), Ю. Цветкова, Тракийският Херсонес и одриските владетели (5-4 в. пр. Хр.). – В: Р. Георгиева, Т. Стоянов, Д. Момчилов (съст.), Югоизточна Тракия през II-I хил. пр. Хр., 2010, 126-133.

Текстът поставя отново темата за ролята на Тракийския Херсонес в политическите планове на одриските царе. Кръстопътното положение на полуострова определя интереса на различните политически фактори към този район, предоставящ възможност за контрол над трафика по суша и море между Мала Азия и Европа или Средиземно и Черно море.

Териториите на полуострова не убягват от вниманието на набиращата сили от края на 6 в. пр. Хр. Одриска държава. В политическите ѝ планове тези земи се появява реално към края на 5 в. пр. Хр. В текста са проследени и коментирани откъслечните свидетелства за опитите на одриските царе Севт I, Хебризелм, но най-вече Котис и Керсеблепт да разпрострат властта си към полуострова, като е внесена яснота в хронологията и интерпретацията на отделните военни кампании. Последователното им разглеждане позволява да се мисли за целенасочена политика на одриските царе към овладяване на полуострова, а не на отделни кампании с цел грабеж. Тази линия става най-осезателна при управлението на Котис и Керсеблепт, когато през 357 г. пр. Хр. е сключен договор с Атина, слагащ край на продължилата ок. 7 години война за Херсонес. Вероятно като финансово изражение на договора е масовото проникване на хемидрахмите на Тракийския Херсонес във вътрешността на Тракия, свидетелстващо за интензифицирането на икономиката. Това наблюдение позволява да се заключи, че Тракийския Херсонес играе ролята на своеобразна врата на търговията на Одриската държава.

18. (28), Г. Нехризов, Ю. Цветкова, Ритуални ями от желязната епоха при Свиленград. – В: В. Николов, Г. Нехризов, Ю. Цветкова (съст.). Спасителни археологически разкопки по трасето на железопътната линия Пловдив – Свиленград през 2005 г., Фабер, 2008, 331-493.

Статията (72 стр. текст, 90 табла, 8 цветни табла) представя проучванията от втората година на спасителни разкопки на обект № 26 „Ямен комплекс от желязната епоха и РБЕ селище“ по трасето на железопътната линия Пловдив–Свиленград–турска/гръцка граница. Текстът е организиран в няколко глави, представящи отделните проучвани елементи от ямния комплекс, разкритите структури и находки: Археологическо проучване, Ямен комплекс, Находки от ямното светилище и сектор Север (автор Ю. Цветкова, с указано авторство в статията), Керамика, Сектор Север, Хронология. В допълнение и неразделна част от текста е „Каталог на ямите: № 61-125“ са представени 67 от проучваните през сезона структури, както и „Каталог на находките“, в който са организирани по типове произхождащите от ямите малки предмети – каменни, кремъчни, костени предмети, метални находки, керамични печати за шампована украса, миниатюрни съдчета, антопоморфни фигурки, тежести за стан, прешлени за вретено, кръгове от стени на съдове, фрагменти от есхари, и др. Всяка от ямите е илюстрирана на отделно табло със заснемания и разкрити находки.

Обобщенията позволяват да се проследят някои закономерности относно типа и формата на ямите като широко популярни структури, често документираны в последните години на археологически проучвания в Тракия. По отношение формата и размерите изследваните ями не се различават съществено от проучените през предходната година: преобладават тези с цилиндрична форма, следвани от тези с форма на пресечен конус, обърнато конична форма, сегмент от сфера, както и крушовидна форма. Не може да се установи връзка между формата и размерите на ямите. Преобладават ямите, дълбочината на които е до 1 м (53), като най-дълбоката достига 1,37 м. Най-често срещани са съоръженията с диаметър от 1 до 1,5 м, само при 12 ями е установен по-голям, а при други 10 – по-малък.

Както беше установено и при проучванията през 2004 г., независимо от формата, размерите и хронологията им, ямите имат запълнител със сходни характеристики: обикновено съставен от тъмнокафява или черна пръст с различна плътност, примесена с въглени, често с

късове отухлена глинена мазилка и замазка, керамични фрагменти, животински кости, камъни, части от хромели, дребни предмети. Прави впечатление почти пълното отсъствие на метални находки в ямите.

Във взетите проби за палеоботанични изследвания от 25 ями бяха открити семена от културни и диворастващи растения, свидетелстващи за депонирането в ямите на храни с растителен произход.

В десет от проучените през 2005 г. ями са намерени човешки останки. В една от тях бяха разкрити два човешки скелета на възрастни индивиди – мъже на възраст 45-50 и 50-60 години. При антропологичните изследвания е установено, че върху черепа на по-възрастния има следи от преживяна трепанация. В останалите ями са открити кости или частично запазени скелети на малки деца, три от които са на новородени или недоносен плод.

Много важна е констатацията, че всички ями, съдържащи скелети и почти всички с кости от хора, са датирани в РЖЕ. В повечето случаи това са предимно деца, всички в кърмаческа и първа детска възраст. За разлика от РЖЕ, при ямите от КЖЕ е констатирано депонирането на съвсем млади или новородени животни. Липсата като цяло на човешки останки в ямите от КЖЕ в комплекса при Свиленград може да бъде обяснена с промяна в ритуалната практика, състояща се в замяна на човешката жертва с животинска през по-късна фаза на разитие. Фактът, че в ямните светилища от КЖЕ човешки останки се откриват много по-рядко, може да се обясни с тази промяна.

Произхождащите от ямите дребни находки са разнообразни. Най-многобройни са предметите и съоръженията, изработени от глина – антропоморфни фигурки (4 бр.), печати за нанасяне на щампована украса върху керамика (10 бр.), прешлени за вретено (27 бр.), тежести за стан (6 бр.), кръгове от стени на съдове (102 бр.), фрагменти от глинобитни съоръжения – есхари и первази на огнища, както и модел на огнище. Те намират паралели както сред находките от предходния сезон, така и сред други синхронни проучвани обекти в Тракия. При разкопките през 2005 г. са намерени значителен брой предмети, изработени от камък и кремък. За част от тях хронологическото определяне е затруднено, защото са открити в компрометираните пластове. Такива са гладилките и кръговете, изработени от камък. Два от каменните предмети могат да бъдат определени като брусове. В пет от ямите се разкриха фрагменти или цели хромели. Най-често това са седловидни хромели, чийто хронологически диапазон на употреба е доста широк – от праисторията до античността. В една яма бе документиран фрагмент от четириъгълен хромелен камък от типа, наречен “олинтска мелница”, каквито бяха разкрити и през предишния сезон. Ареалът на разпространение на “олинтската мелница” обхваща почти цялото Средиземноморие – Гърция, Анатолия, Северна Африка, Италия, Южна Франция, а също така на териториите на дн. Чехия, Словакия, Румъния, Украйна. Произходът им се търси в рамките на източното Средиземноморие – континентална Гърция или Анатолия. Олинтската мелница е определена като мелницата на класическа Гърция – най-ранните екземпляри в Гърция се появяват в 5 в. пр. Хр., като движението им продължава на запад и в следващото столетие достигат до Сицилия и Южна Франция. Три от хромелите принадлежат към тип, не представен до момента на обекта – този на ротационните мелници. Всичките се откриват в ями, датирани в средновековието.

В пълнежа на две от ямите са открити две находки, изработени от кост. Едната представлява шило, направено от кост на дребно преживно животно. Предназначението на другия костен предмет е неясно. Той е изработен от разцепена на две лопатка на едро

преживно животно, като е оформен кръг с размери 5,8x5,3 см. Тези предмети трябва да се свържат с разкритите структури от РБЕ, като тяхното депониране в ямите е случайно с насипната пръст.

В пълнежа на всяка яма присъстват фрагменти от керамични съдове. Техният брой е различен и за отделните ями варира от над 1200 до под 10. При разкопките през 2005 г. в ямите са открити и подложени на първоначална статистическа обработка общо 13175 керамични фрагмента. От тях изработени на ръка са 12689, на грънчарско колело – 486. Представени са почти всички категории съдове от работената на ръка керамика, характерни за ЖЕ – гърнета, чаши и кантаросовидни съдове, паници, амфоровидни съдове, питоси, хранилища, кани, миниатюрни съдове, поставки за съдове, капаци, купи, цедки и кратеровидни съдове. Особено интересен е един голям съд, от който не са открити всички части. Според най-вероятната графична реконструкция съдът наподобява хранилище, което е поставено върху три кухи конични постаментата. Цялото тяло на съда, включително “краката”, е богато украсено с разположени в пана мотиви от щамповани орнаменти. Освен това върху плещите са прилепени четири удължени ниски букели, а в зоната на максималния диаметър, под букелите, са разположени ниски цилиндрични бутони. В една от ямите е открита част от зооморфно оформено устие на голям съд с черна излъскана до метален блясък повърхност, най-вероятно кана. Отвън му е придадена форма на стилизирана глава на птица с удължена човка, с малки издатъци са обозначени очите. Една изцяло запазена кана с голям обем представя сравнително рядко срещаните съдове от тази категория, дръжката на които не излиза над устието, а завършва на шията. Керамиката от РЖЕ е богато украсена, чрез прилагането на различни техники и комбинирането на мотивите е постигнато изключително многообразие в нейната орнаментация.

Сред керамиката, работена на колело, преобладават съдовете, получили след изпичането червен цвят. Най-добре представените категории са паниците амфоровидните и кратеровидните съдове. С единични фрагменти са представени още кани, леканета, гърнета, капаци, купи, чаши и цедки. Намерени са и няколко фрагменти от импортни съдове. Технологичните характеристики и украсата на два от тях са основание те да се причислят към кръга на гръцката керамика от геометричната епоха. Запазената основа за дръжка и украсата от концентрични окръжности, очертани с червена боя, на друг фрагмент, позволяват да се предположи, че е част от амфора от субгеометричната епоха. Вероятно също от амфори, но от архаичния период, са още два фрагмента, украсени с ивици кафява боя. Тези и още няколко, открити извън ямите фрагменти с подобни характеристики, илюстрират връзките на траките, използвали ямния комплекс, с гръцките центрове по Егейското крайбрежие.

Проучванията в северния сектор се проведеха чрез сондаж с размери 8x3 м и до дълбочина до 2,80 м спрямо централния репер. В него бе разкрито ниво с настилка от плътно подредени дребни и средно големи речни камъни (съоръжение А), лежащо в от тъмна глинеста пръст, с дебелина му ок. 0,15-0,20 м, с висока концентрация на археологически материали – керамични фрагменти, късове мазилка, животински кости и въглени. Според проведените седиментоложки изследвания в този участък акумулирането на част от дебелите наслаги над нивото на установената структура е вследствие на алувиална и наносна дейност при заливен проточен режим на близката река Пенковска река за непродължителен период през РЖЕ. От съоръжението произхожда наред с разкритите фрагменти от керамични съдове, прешлени за вретено голям брой кръгове от стени на съдове и други дребни предмети От

настилката от речни камъни произхожда и една желязна едноспирална фибула с висока триъгълна плочка. Типологически тя принадлежи към тип AI2y по Д. Гергова, който обединява едноспирални фибули с триъгълна плочка, чието разпространение се датира най-общо 7-6 в. пр. Хр.

Османският период на обекта е представен с една находка – бронзов печат, който също е открит в сектор Север и трябва да се свърже с локализираните там руини от турска баня. На печата е изписано име (Рамазан) и година (1301 г. по Хиджра = 02.11.1883-22.09.1884 г.).

Хронологическото разпределение на ямите обхваща всички епохи, представени на обекта – от РБЕ до средновековието. Присъствието на разновременни материали в повечето от ямите е често наблюдавано явление. Датировката на дадено съоръжение е предприемана въз основа на най-късните представени находки. Най-голям е броят на ямите от ЖЕ. Сред тях най-много (50 бр.) са тези, в които е открита само работена на ръка керамика, позволяваща датироването им в рамките на втория период на РЖЕ в Тракия. Важно основание за такава датировка е и водещият дял на типичната за тази фаза от РЖЕ щампована украса, сред която основно заемат мотивите от S-ове. Като втора група са обособени 8 ями, които трябва да се датират по-късно, т. е. могат да се отнесат към КЖЕ. В 7 от проучените ями освен керамика от ЖЕ се откриха и материали от средновековието. Явно след прекъсване от почти едно хилядолетие използването на високата тераса при вливането на р. Пенковска в Марица е възобновено. В 4 ями са открити керамичните фрагменти, които носят белезите на два вида производство от 7-8 в. – ранновизантийско и значително по-примитивно, свързано със славянската керамична традиция. От тези и от останалите три ями, произхождат единични фрагменти от съдове, изработени по характерни за ранното средновековие технологии.

Една от характерните особености на обекта при Свиленград е, че в пълнежа на по-късните ями винаги присъстват по-ранни материали. Докато за откритите единични фрагменти от РБЕ е най-логично да се допусне, че са попаднали случайно в ямите, то присъствието на голямо количество керамика от РЖЕ в съоръженията от КЖЕ едва ли е случайно. Изказаното предположение, че за запълване на ямите е използван отложен седимент от депо, съхранявало остатъци от определени ритуални дейности, би могло да обясни този факт. Допустимо е да се приеме, че такава практика е битувала и ритуалната традиция е съхранена за периода на функционирането на обекта през I хил. пр. Хр. Тази хипотеза обаче е неприложима по отношение на всички средновековни ями, в пълнежа на които материалите от ЖЕ също са преобладаващи. В случаите, когато по-късните ями нарушават по-ранни може да се приеме, че запълнителят от разрушените съоръжения е използван отново. Когато обаче ямите не засягат по-ранни, наличието в тях на значително количество керамика и находки от ЖЕ е трудно обяснимо.